

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

voor de lezer en met ruimere appreciatie onthaald. Een gemiste kans voor wat een schitterende clinica lijkt te zijn.

Literatuur

ZERO TO THREE (1994). *Diagnostic classification of mental health and development disorders of infancy and early childhood*. Washington DC: National Center for Infants, Toddlers, and Families Publications Department.

De moeilijk te bereiken patient... want verre van gericht op ware psychische verandering

Bespreking van

EDITH HARGREAVES & ARTURO VARCHEVKER (red.) (2004). *In pursuit of psychic change — The Betty Joseph workshop*. The New Library of Psychoanalysis. Hove: Brunner-Routledge. ISBN 1 58391 823 X, 201 pp., £ 20,99

CHRISTINE FRANCKX

In pursuit of psychic change is een compilatie van artikelen die geschreven werden door leden van de Betty Joseph Workshop ter gelegenheid van haar tachtigste verjaardag. Er zijn bijdragen van vele gerenommeerde post-kleiniaanse analytici. De workshop werd in feite opgericht, zo leert ons de inleiding, in 1962 door de Britse Psychoanalytische Vereniging (de kleiniaanse groep) als experiment voor analytici die zich wilden verdiepen in de kleiniaanse psychoanalyse. Tot de organisatoren behoorden behalve Mrs Klein herself, Donald Meltzer, Esther Bick, Betty Joseph, Herbert Rosenfeld en Hannah Segal. Aan de deelnemers werd een kleine bijdrage gevraagd van 'two guineas' voor de senior-analytici en 'one guinea' voor de anderen.

In de late jaren zeventig werd het duidelijk dat de groep vooral ging bestaan uit meer ervaren senior-analytici, en het werd een workshop waar de moeilijkste analytische behandelingen openlijk besproken konden worden, bijvoorbeeld van patiënten die zich zodanig in een pathologische organisatie gefixeerd hadden dat ze nog moeilijk te bereiken waren en hun analyticus in wanhopige onmacht vasthielden. In een bekend artikel van Betty Joseph uit 1975, *The patient who is difficult to reach*, wordt het probleem als volgt beschreven: 'Men bevindt zich als therapeut/analyticus in een situatie die er precies zo uitziet als elke andere, gewone analyse, namelijk er is inzicht, ogenschijnlijk contact, zelfs verbetering. En toch heeft men duidelijk het gevoel dat er iets mankeert. De tegenoverdracht lijkt erg gemakkelijk te verdragen: aangenaam, rustig en bij het minste teken van conflict verdwijnt dit onmiddellijk weer uit het oog.'

Sedert het einde van de jaren tachtig is de groep stabiel en bestaat uit ongeveer vijftien ervaren analytici. Dezelfde patiënten werden over een periode van verschillende jaren besproken zodat de groep de klinische problemen en het overdracht-tegenoverdrachtspel in alle complexiteit leerde kennen. Betty Joseph benadrukte het klimaat van openheid en vertrouwen dat er heerste onder de deelnemers en de rijkdom van hun zeer verschillende inbreng, een 'cross-fertilisation of thinking'.

We vinden in het boek bijdragen van onder anderen Michael Feldman, John Steiner, Ignes Sodré, Ronald Britton, Priscilla Roth en Edan O'Shaughnessy.

De artikelen leveren alle een bijdrage rond twee centrale ideeën van Joseph, namelijk 'de totale overdrachtssituatie' en 'de relatie tussen psychisch evenwicht en psychische verandering'. Het eerste hoofdstuk (Feldman) licht de klinische toepassing van deze begrippen toe: deze patiënten willen tot elke prijs een psychisch evenwicht behouden en gebruiken onbewust de analytische relatie voor dit doeleinde. De analyticus wordt gemakkelijk in een collusie

getrokken met een zogenaamd co-operatief deel van de patiënt en loopt het risico met premature en intellectualistische interpretaties de analyse steriel te maken. De tonaliteit en de minuscule variaties in non-verbale communicatie zijn middelen die de analyticus ten dienste staan om de totale overdrachtssituatie in beschouwing te nemen en zich niet te laten «strikken» in deze paradoxale situatie. Een ander risico van deze pathologische overdrachtsconstellatie is extreme voorzichtigheid tot het formuleren van interpretaties, gebaseerd op de archaische angsten die de analyticus daarmee vreest wakker te maken, bij de patiënt of bij zichzelf. Een nauwgezette analyse van tegenoverdrachtsfenomenen is steeds aan de orde.

Steiner beschrijft twee casussen waarin een pathologische projectieve identificatie aan het werk was om de analyticus deel te maken van de pathologische persoonlijkheidsorganisatie waarin de patiënt zich wenste te handhaven, de «psychic retreat». In verband hiermee kan ook verwezen worden naar de artikelen van Daniel (welk leven is er mogelijk na het verlaten van de psychic retreat?) en Fornari Sporo omtrent de perverse organisatie.

Een nauwkeurig onderzoek van de overdrachtssituatie wordt besproken vanuit gedetailleerd klinisch materiaal in verschillende hoofdstukken: Sodré's *Who's who?* illustreert het belang voor de analyticus om als het ware een verschuiving te maken in de eigen innerlijke positie, teneinde een meer observerende kijk op de relatie te ontwikkelen. Roths *Mapping the landscape* bespreekt vier niveaus van overdrachtinterpretaties.

De bijdrage van Ron Britton is bijzonder: hij bespreekt een groep patiënten, namelijk de niet-moeilijke analysanten, diegenen die nooit in supervisie/intervisie gebracht worden, en die onbewust het fantasma onderhouden dat hun analyticus (samen met hen) in feite best gelukkig is zolang er niets verandert. De idee een geprivilegieerde relatie te hebben met de analyticus, die toch zoveel

moeilijkere patiënten te behandelen krijgt, dekt een grote afgunst toe, want wat is er een betere afweer tegen nijd dan benijd te worden?

Een hoofdstuk omtrent de functie van «spraak» in dit soort therapeutische impasses (Hughes) vertrekkende vanuit een kindanalyse, en een wat meer theoretische bijdrage over Bions concept «learning from experience» (Taylor) bevielen mij persoonlijk minder omdat ze wat overdadig aandeden.

Mijn absolute voorkeur genoot het artikel van O'Shaughnessy, waarin ze op moedige en zelfkritische manier een kindanalyse van veertig jaar geleden opnieuw onder de loep neemt: een psychotisch kind van twaalf jaar stopte voortijdig zijn analyse, mogelijk om zich te beschermen tegen verdere psychische ziekte. Was dit mogelijk het gevolg van onvoldoende inzicht bij de analyticus? Een pittig detail: wie Edna O'Shaughnessy reeds live zag, begrijpt wellicht waarom beide commentatoren haar zonder schroom met «Red» durven aanspreken.

Het is een erg interessant boek om verschillende redenen. We krijgen een écht Britse kijk op deze moeilijke, identiteitsgestoorde en/of denkgestoorde patiënten: vertrekken de vanuit een nadrukkelijke en verfijnde beschrijving van hun intrapsychische problematiek, een detailtekening van binnenuit, wordt een sobere, doch klare en pertinente theoretische uiteenzetting gegeven. De hoofdstukken zijn erg gevarieerd, zowel qua thema als schrijfstijl, en men kan dus zijn eigen belangstelling volgend door het boek kuieren. Het is tevens een kritisch boek, dat niet het narcisme uitstraalt dat men gemakkelijk zou verwachten van een groep analytici van dit kaliber, gekend en geroemd. Integendeel, de bescheiden, ingetogen en menselijk betrokken houding vindt men in het hele boek terug. Het brengt actuele thema's ter sprake zoals het onvermijdelijke van *acting-in* voor de analyticus met dergelijke patiënten en de psychische limieten zowel voor patiënt als analytici.